

ELSŐ RÉSZ

Krónikás írás

Előszó: Az író mondanivalója

Miután az Úristen különös akaratából az erdélyi Mezőségen születtem magyarnak s ott nőttem emberré is, ifjú korom óta úgy éreztem, hogy emberi és magyar kötelességem a Mezőség megírása. Mint tájat már leírtam többször. Furcsa hajlott hátú dombjait, görbe völgyeit, suhogó nádasait, apró, kék vizű tavacskáit, kopár, vízmosásos meredélyeit, melyeket esténként rózsaszínre fest a lenyugvó nap. Embereiről is írtam már többször. Azokról a különös, magukba néző, hallgatag emberekről, kik ott éltek meghúzódva a hajlott hátú dombok gödreiben, s kiknek magosba vágyó álmait újra meg újra gúzsba kötözte a kátyús dűlőutak agyagos sara. Ahhoz azonban, hogy az egész Mezőséget megírjam egy darabban, olyannak, amilyen volt, s olyannak, amilyennek magam szemével láttam, ahhoz csak most jutott időm, életem alkonyán.

Munkámhoz az anyagot azonban már szinte fél évszázaddal ezelőtt gyűjtögetni kezdtem. Nagybőrára a kolozsvári Erdélyi Múzeum híres levéltárában, ahol a czegei Wass családnak egyedül tizenhét vaspántos ládára való okmánya és levele volt felhalmozva. Értékes anyaggal szolgált Szolnok–Doboka Vármegye Monographiája is, valamint a marosvásárhelyi Teleki-téka.

Írásomat két részre osztottam. Az első részt vagy első kötetet „Krónikás írás” névvel jelöltem meg, mivel ez a rész kimondottan a krónikákon épült föl, s a regényírónak nehéz dolga volt megfékeznie önmagát, hogy regényalakokká ne álmódja át a krónikák alakjait. Mindössze annyi húst tapasszon a megfakult csontvázakra, hogy azok emberré alakulhassanak újra az olvasó szeme előtt. Ezzel szemben a második rész címe „Szemtanúság”, mivel az abban felsorolt eseményeket már nem mások leírásaiból, hanem saját élményeimből vettem.

Mondhatná tehát valaki azt is, hogy ezek szerint a „Krónikás írás” valójában nem egyéb, mint hosszúra nyúlt bevezetés a „Szemtanúság” elé. Ez a megállapítás azonban nem fődné a valóságot. A múlt ugyanis szerves és elválaszthatatlan része a jelennek, mint ahogy a jelen sem egyéb, mint a jövődő kezdete. Mint ahogy minden diófát dédapák ültettek a mi számunkra, ugyanúgy amit mi átélünk mint történelmet, annak rejtett gyökere azokhoz a dédapákhoz vezet vissza. Ezek a gyökérszálak viszont nagyon is szövevényesek. Éppen úgy felületesség lenne Básta zsoldosait vádolni egyedül a Mezőség mai sorsáért, mint ahogy hiba lenne a felelősség teljes súlyát azokra a főurakra hártani, akik földjeik megművelésére Moldovából hozattak jobbágyokat maguknak. Vád és felelősség egyformán terhel

mindenkit, aki az évszázadok egymásba kapcsolódó során nem szivlelte meg a honalapító ősök tanítását. Mely tanítás szerint azé a föld, aki megműveli, s azé az ország, akié a föld.

Valójában erről van szó ebben a könyvben. Hont foglalni alkalmas a kard, s annak védelmezésében hasznos. Megtartani a hont azonban csak kaszával lehet. Kaszával, ekével, izzadságos, becsületes munkával. Hont veszejt, ki másra bízta a munkát.

Az igazság érdekében be kell vallanom még azt, hogy ennek a könyvnek két legfontosabb helységét: Bölényest és Miklósdombot hiába keresi majd az olvasó a térképeken. Eredeti, ősi elnevezések voltak ezek, mely elnevezéseket későbbi korok átváltoztatták Vasas-Szentgothárdra és Czegére. Írói jussommal éltem csupán, mikor ezeket az ősi neveket megtartottam végig. Hiába keresi azonban az olvasó az Erőss családot is Erdély történelmi családjainak sorában. Hogy mi okozta ennek az álnévnek a használatát, azt nehéz lenne megmondani. De végeredményben nem is lényeges, hogy miféle név árnyékában járta meg a történelem a Mezőség agyagos útjait: a nyom, amit maga megett hagyott, már nem fűződik archoz, szándékhoz, névhez. Mindössze a cselekedetek és az elmulasztott cselekedetek szövevényes hálójához fűződik hozzá, melynek során jövendővé vénül a múlt, és jelenné egyszerűsödik a jövendő.

Hogy mi ennek az írásnak a célja? Először is az, hogy valamiféle maradandó emlékoszlopot állítson a múltnak, mielőtt a bölények hátrahagyott csapásait a fölismerhetetlenségig szét nem tapossák a birkanyájak. Másodsor, hogy fényt vessen a történelmi sors ezer apró titkára, s ezáltal jövendő nemzedékek okulására szolgálhasson. Végül pedig, hogy az egyszerű szeretet céltalanságával elbarangolhasson még egyszer az emlékezet mindazokon a kedves, régi ösvényeken, melyek dombról dombra, nádasról nádasra és tóról tóra behálózzák ezt a szép, szomorú, különös világot, ahol tücsökgzene és békaszongás kötözi meg bűvös varázslattal az emberi lelket.

I.

Az embert, aki az Úrnak 1050. esztendejében az első házat megépítette volt ott a tavak közötti domb laposán, Buzátnak nevezték a krónika szerint. Állítólag Koppány horka törzséből származott, és egyike volt azoknak a menekülteknek, akiket még gyermekkorukban bujtattak el a mocsarak között vagy az erdőelvi hegyek rengetegeiben, István király német lovagjainak és talján papjainak haragja elől az Öreg Isten hűséges magyarjai. Emberré érve, a Gyula seregében vitézkedett egy darabig, sőt állítólag Aba Sámuel úr hadaival megjárta Olaszföldet is.

Mindez azonban csak találgatás. Mint ahogy nem tudhatjuk azt sem, hogy miért vált meg a vitézi élettől, és mi készítette arra, hogy egymagában nekiinduljon Erdély lakatlan rengetegének, s annak is a leglakatlanabb részén telepedjen meg.

Mert úttalan vadon volt még akkoriban a Tóvidék, vagy ahogy később nevezték: a Mezőség. Északon a Szamos völgyét őrző királyi sóbánya, nyugaton a kolozsi barátok gyepe, keleten a Kendék Maros-parti szállásai, s délen pedig az aranyosi és tordai hegyek határolták ezt a bölény-lakta vidéket, ahol egyéb sem volt, csak tó, nádas, mocsár, kopasz domboldalak s kis bozótos erdők. Négy napi lójárás széltiliben, hat napi lójárás hosszában. Tó tó után, nádas nádas megett. Széles hátú alacsony dombok, bozontos cserefaerdők, hosszú, füves lankák, mint egy végtelenbe nyúló tenger megmerevedett hullámai: lakatlan pusztaság.

A jámbor kolozsi barátok krónikása ezt jegyezte föl arról a vidékről: „átkozott föld, melyen csikasznál, bölénynél s mindennemű vízi szárnyasok rettentő sokadalmánál meg egynémely pogány bujkálkodóknál egyéb nem lakik.”

Ezen a földön építette meg Buzát az első házat, ott a tavak közötti dombon. A hely, amit erre a célra kiválasztott, egynapi lójárásra volt a kolozsi barátoktól, s ugyancsak egynapi lójárásra a désaknai királyi sóbányáktól is. A lapos tetejű domb úgy nyúlt be a tavak közé, akár egy félsziget. Füves lankái kétoldalt szelíden ereszkedtek alá a sötétzöld nádasig, alatta ott csillogott kéken a tó vize, s fölötte bozótos erdő koronázta a gerincet. Ameddig ellátott a szem, domb domb megett és semmi más. Tiszta napos időben látni lehetett a havasokat északkelet felé.

Dél felé, túl a gerincen, egy Omboz nevű kabar élt a családjával, nemezsátorban, ősi módra, nyáját legeltetve fel-alá a füzes dombok mentén. Az új Isten elől menekülhetett oda, de lehet, hogy egyéb oka volt rá. Nem volt, aki megkérdezze. Félnapi járásra nem volt senki, sehol.

A nádasok közé ékelt félszigetet mindössze a két főgerinc mentén lehetett megközelíteni. Egyiken Kolozs felől, másikon Désakna felől. De aki nem ismerte a járást, az úgy eltévedhetett az összevissza görbedező gerinceken, hogy bármerre ereszkedett alá, csak nádast és tavat talált, nádast és mocsarat, melynek iszapjában elmerült a ló, s melynek vizében hínár húzta alá az embert.

A kolozsi barátoktól északkelet felé az egyetlen ismert település Szék volt akkoriban. Valami tíz-tizenöt család lakott ott szétszórt szállásokon, a Sóstavak fölötti széles lankán. Pásztorok népek voltak, kik a Kendék törzséből szakadtak le valamiképpen. Ezekről valamivel távolabb, két gerinccel közelebb a Szamos folyóhoz, még élt egy ember, akit Félfulúnek neveztek volt, mivel az egyik füle hiányzott. Állítólag a király emberei vágták le a fület valamilyen oknál fogva, s bármi volt az ok, elég kellett legyen ahhoz, hogy egész háza népével felkerekedjen s elbujdosson be az erdők közé, messzire minden emberlakta helytől.

Ennek a Félfulúnek a sátrához érkezett meg egy kora nyári estén Buzát. Két keménykötésű, hosszú sörényű apró lóval jött. Az egyiken ő ült, a másikat vezette. Fanyereg volt mind a kettőn s a vezetőklő nyergén terü.

Alacsony, zömök, széles vállú és nagy kezű ember volt ez a Buzát. Arcát rőt szőrök borították, szeme szürke volt, komoly, figyelő. Haját a szokásnak megfelelően farkocsbá kötve viselte s birka fagygyúval zsírozta eső, fagy és rovarok

ellen. Keveset beszélt, s olyankor is csak keveset mondott. De amit mondott, azt meg is cselekedte.

A nap éppen lenyugodott az erdők megett, amikor a komondorok meglátták aláereszkedni a hosszú tisztáson, a sátor felé. Vad ugatással iramodtak neki. Az a harminc-negyven juh, ami ott legelt szétszóródva, magasra emelt fejével tömörödött össze az ugatásra.

Félfülű és a háza népe ott szorgoskodott a tűz körül, ahol a juhtej fortyogott az üstben.

– Nyehu-nye! – rikkantotta el magát az egyik süvölvény-legény a komondorok felé, s azok megtorpantak a hangra, akár a cövek. Buzát pedig jött lassan lefele. Tíz lépésre a tűztől megállította a lovat s leszállt róla. Bocskorba bujtatott, bokáig érő bőmadrágot viselt s rövid bőrzekét. Oldalán egyenes, csontmarkolatú vadásztőr kopott, fekete bőrtokban. Nyergén íj és tegez. Fején hegyes kucsma, szőrtelen, nyárra való.

– Békesség és áldás – morogta, és lassú medvemozgással megindult a tűznél állók felé. Mély, rekedtes hangja volt, de barátságos.

Félfülű, ki szúrós, nyugtalan szemmel figyelte a látogatót, gyanakodva fogadta a köszöntést.

– Békesség veled is. Miként nevezhetünk?

– Buzátnak mondanak, akik ismernek – felelte a másik, és szemei figyelve járták körül a tűznél állók arcát –, szép családod van s kövér juhaid. Áldás legyen rajtok.

Félfülű alig észrevehetően megbiccentette az állát.

– Jöjj hát közelébb, ha már itt vagy, Buzát. Az én tüzem a te tüzed. Béke a vendégnek.

Leültek a tűzhöz. Az este langyos volt. Messzi letről felhallatszott a tavi békák vartyogása. Olyan volt, mint egy békés, szelíd, álmosító zsongás. Félfülű a könyökére dőlve figyelte a vendéget. Szakállas, fekete arca mozdulatlan volt, ahogy megkérdezte.

– Kolozsról jössz-é, a papoktól?

– Jön a keserűség – mordult vissza Buzát. – Az én sátram ott áll a tavak közötti domb laposán. Túl ezeken az erdőkön, ott – bökött állával keletnek.

– A tavak közti dombon, he – álmélkodott Félfülű a szavakon –, ott túl, azt mondd?

– Tavasz óta vagyok ott – bólintott Buzát. – Jó fű nő a lankán. Sok fű. Kövér a föld. Csordástul jár arra a bölény.

Valamennyien figyelték a szavát.

– Ismerem én azt a dombot – szólalt meg hirtelen az egyik legény –, odáig jutottam múlt őszön a sebzett bölény nyomán. A domb két oldala tiszta mező, igaz? Alatta félkörben nádas? Kicsi kórisfa liget sarkában tiszta forrás vize fakad, he? Ott keskenyedik el a hosszú nagy tó s a szemközti oldal csupa vízmosás?

Buzát bölintott.

- Jól mondod. Ama forrás mellé emeltem sátramat.
- S mit akarsz ott? – kérdezte Félfülű hirtelen.
- Szállást készítek magamnak – felelte Buzát nyugodtan.
- S mért éppen ott?

Gyanakvás lapult a szó mögött, s a rászegeződő szemekben. A vendég rántott egyet a vállán.

- Mert kedvem szerint való hely, azért.

Hallgattak egy ideig. A gyanakvás nem ült el, csak szunnyadt. Az új papok lesői járták akkoriban a népesebb szállásokat, hogy honnan lehetne adót behajtani.

– Igaz-e, hogy tizedet szednek a papok, király nevével? – tette föl Félfülű egyenesen a kérdést.

- Szednek attól, aki ad – mordult vissza Buzát.
- S aki nem ad?
- Attól bajosan.

– Az a hír járja, hogy Tordát megdúlták esment, s a vajda úr megfutott a németfélék előtt.

– Rég volt az már – legyintett Buzát nagy nehéz mancsával –, négy éve is annak. Azóta Alsómaroson oskolát tartott a vajda papnak is, németnek is.

- Ha úgy volt, biza jól tevő – hagyta helyben Félfülű az újságot.

Hosszasan hallgattak ismét. A tűz körül lányok forgolódtak, készítették a vacsoraételt. A pásztorcsillag is ott tündöklött már az erdők fölött, s hűvös tószagú szél borzolta a lusta levegőt.

– Hány juhod van? – kérdezte egy idő múlva Félfülű, s hangjában már nem volt semmi bizalmatlanság.

- Egy se.
- He?
- Még csak ez a két ló.
- Hm.

Később, miután ettek, Buzát odament a málhás lóhoz, s leoldotta róla a terüt. Hatalmas, cserzett bölénybőr volt az. Bocskornak való. Kiterítette a tűz mellé, a gyöpre.

- Szép bőr – ismerte be Félfülű.
- A többiek is köréje gyűltek, fogdosták s bólogattak.
- Jó bőr. Értett hozzá, aki cserezte.
- Én csereztem – mondta Buzát.

Később elővett egy kést is. Csontnyelű, szép kés volt, cifrázott bőrtokban. Letette azt is a bölénybőrrre. Az egyik legény kezébe is vette mindjárt, s nézegetni kezdte a tűz fényénél.

– Nem itt készítették – vélte a legény –, ritka szép munka. Idegen földről jöhetett.

- Taljánföldről – mondta Buzát.
- Tán jártál-e odáig? – álmélkodott Félfülű is.
- Sokfele jártam – morogta Buzát, és senki sem kérdezett többet.

Telt az idő. A csillagok kigyúltak rendre mind, s a hold is emelkedni kezdett a keleti erdőgerinc borzas tölgyei közül. Békés, mély csendesség volt. Hallani lehetett a juhok álmos lélegzését, s azt a halk ropogtatást, amivel a homályos tisztáson legelő lovak a fűvet harapták. Lent a völgyben mocsári békák zsongtak, s a csillagos égbolt párás magosában egymást kereső gémekek hangja vergődött a csendben.

– Neked három leányod van – szólalt meg Buzát hirtelen –, s nekem meg asszony kell.

Egyszerre ütötték föl a fejüket valamennyien. Még azok is, akik aludtak már félig. Félfülű felült egyenesen, s figyelmesen megnézte az idegent a tűz rőt fényében.

– Itt akarsz maradni? – kérdezte.

– Itt.

– Meddig?

– Ameddig az élet tart. S azután is.

– Mért nem veszel asszonyt Omboz népéből?

– Mert határmesgyés szomszédok vagyunk – felelte Buzát –, rokonok közt viszály oka lehet.

Hallgattak. Félfülű huzogatta a szakállát.

– S melyik kellene?

– Amelyik szívesen jön – mondta Buzát.

Félfülű a lányaira nézett. Azok összebújva vihogtak a tűz fénykörén kívül.

– Virág a legidősebb – jegyezte meg az asszony Félfülű mögött halkán. Félfülű bólintott.

– Jó lesz – egyezett bele Buzát, és nem is nézett a leányok felé. Hátrafordult a lovai felé és meglátta a holdat, ahogy ott ült vörösén az erdő sörényén.

– Megihatjuk hát az áldomást, s aztán mehetünk is – mondta –, följött a hold.

Mindenki Félfülűt nézte, csak Buzát nem. Egykedvűen bámulta a tüzet, és várta a választ.

– Mit szólsz, Virág? – törte meg végül is Félfülű a csendet.

A lányok között egy kerek arcú, zömök teremtés felvetette a fejét és tiszta, erős hangon felelte.

– Elmehtek vele. S vissza is jöhetek, ha úgy adódik – tette hozzá harciasan –, a tavak közti domb nincs a világ végén.

Félfülű s a felesége összenéztek. Eladó lány számára embert találni ott az erdők között nem volt könnyű dolog, tudták mind a ketten. Fiai is tudták s hallgattak.

– Ha béjelentjük a kolozsi papoknak, nyakunkra jönnek a tizeddel – jegyezte meg aggódva az asszony –, márpedig úgy hírlík, törvényt tett a király, hogy pap nélkül nem vehet magához asszonyt a magyar...

– Itt mink tesszük a törvényt – mordult föl Buzát kurtán, s Félfülűre nézett, mint aki feleletre vár. Az visszánézett reá, s a szemük egy hosszú pillantásra egymásba kapaszkodott.

– Sietős neked? – kérdezte végül is.

– Kevés az idő, s a dolog meg sok – felelte Buzát.

Félfülű lassan fölemelkedett a fatönről. Kezébe vette újra a kést, megnézte jól, s az övébe dugta. Fölvette a cserzett bölénybőrt is, vállára vetette, s lassú cammogással megindult a sátor felé.

Mikor visszatért, bőrtömlőt hozott magával.

– Erő, egészség! – mondta, s szájához emelte a tömlő csicsét.

Ekkor már lábon volt Buzát is. Komoly arccal vette át a tömlőt.

– Áldás, békesség!

Ivott az erjedt lótejből készült ősi italból, majd megtörölte a száját, s a tömlőt továbbadta Félfülű legényfiainak. Azok még az áldomást itták, mikor Buzát már indult is a lovai felé. Virág is fölemelkedett a guggoló lányok közül. Lerázta köntöséről a rárakódott gatz, s odaszólt az anyjához.

– Három nap múltával itt leszek újra. Addig el se viszem, ami az enyém.

S fölemelt fejfelé indult az ember után, aki már a lovak hevederét húzta szorosra.

Így vásárolt Buzát feleséget magának, egy bölény bőréért meg egy cifra talján késért, az Úr 1050. esztendejében, nyár elején. S másnap már hozzá is fogott a házhoz.

A tó felett, jó kődobásnyira a víz partjától, volt egy kis lapályos rész a domb dereka-táján. Annak a kis lapálnak a déli sarkában tiszta vizű forrás buzogott, magos kőrisfák árnyékában. Ott állt a fák alatt az ócska nemezsátor is. Onnan nézte Virág az első reggelen, amint az ura vállra vetett baltával indult fölfelé, az erdő felé.

Tova délig csak a kopácsolása hallatszott odafentről s olykor egy-egy eldülő fa súlyos roppanása. Délben aztán izzadtan jött alá a hegyről, kezét megmosta a forrásnál, s elhevert a sátor előtt sercegő tűz mellett. Virág odanyújtotta neki a sült őzcombot, s megjegyezte.

– Ezt leltem csak. Több nincs.

Buzát ránézett, s mintha mosoly bujkált volna arcának borzas szőrei alatt.

– Halat fogni tudsz-e?

– Tudok hát.

Buzát egyik keze a sült combot tartotta, másik keze meglendült és lefele mutatott a tó felé.

– Odalent lelsz vészát is, varsát is. Kivájt nyárfából ladikot is készítettem. Ha tartod a nyomot be a fűzfák közé, megleled azt is.

Virág csak bólintott, s amíg az enivaló tartott, nem is beszéltek többet. Mikor Buzát megtisztította kését a fűben, és lábra állt, újra ránézett az asszonyára, és csak ennyit mondott.

– Nem jár a szád sokat. Kedvemre való vagy, Virág.

Azzal már fogta is a baltát s ment. A bujkáló kis mosolyt, ami az asszony szája szögletében megjelent, már nem is látta.

Egy ideig még kopácsolt fönt az erdőn, aztán lejött, felszerszámozta a lovakat, s elkezdte alávontatni a fatörzseket. Napnyugtára már egy tucatra való hevert ott a kis lapály közepén, valami száz lépésnyire a sátortól. Szép, fiatal, egyenes cserfatörzsek mind. Az asszony akkor már újra a tűz körül szorgoskodott. Halat süttött izzó parázson.

Szó nélkül ettek most is. Csak későbben bökött oda fejével Virág a szürkületben heverő fatörzsek felé.

– Téltre? – kérdezte.

Buzát ránézett, aztán megrázta a fejét.

– Nem a'.

Majd kis szünet után hozzátette.

– Háznak.

Az asszony szeme tágra kerekedett.

– Ház? Mint a papoknak van?

– Papoknak? – legyintett Buzát a kezével. – Az semmi. Látnád csak nyugaton. Németföldön meg Taljánországban.

– Ott is járt? – csodálkozott Virág.

– Sokfele megfordul az ember – morogta Buzát, azzal föltápáskodott, gyertyánfa-rönköt vetett a parázsra, hogy ébren tartsa a tüzet reggelig, s bement a sátorba.

Az asszony még ült ott egy darabig, nézte a gyertyánfa fölszálló füstjét s gondolkozott. A csillagos nyári égbolt langyosan borult dombok s tavak fölé. Iszapszagú szellő osont át a lapon, s megrezgette a nyárfák levelét. Fent az erdőszelelen őzbak böffent. Békésen zsongtak odalent a nádas békái, és zsongásuk lágyan keveredett össze a tücskök ciripelésével. Valahol a magosban láthatatlan vadkacsák szárnya suhogott.

Szép, békés, szelíd éjszaka volt. Az asszony sóhajtott, felállt, s lassan megindult ura nyomában, a sátor felé. Hosszú barna haján sápadtan csillant meg a csillagok fénye.

Néhány nap teltevel, úgy déltájban, Virág megérkezett újra apja sátrához, ahogyan ígérte volt. Az asszony nép nyomában összeszaladt s körülvette, mint varjúsereg a baglyot. Csak úgy csapkodott feléje a sokféle kíváncsi kérdés. De

Virág csak lekuporodott a sátor elé és mosolygott, szóltanul, ahogy szokása volt. Csak amikor Félfülű is előkerült, szólalt meg.

– Hat juhom van itt, igaz-e?

– Igaz – hagyta rá az apja.

– Három báránnyal?

– Ahogy mondod.

– Vihetem őket?

Félfülű nézte a lányát és bólintott.

– Úgy gondolod hát, hogy ott maradsz?

– Úgy gondolom.

Félfülű újra bólintott.

– Mít csinál az urad? Halászik? Vadászik?

– Házát épít – felelte Virág, és a hangja szokatlanul csengett, hangosabban, büszkébben, mint máskor.

Az asszony nép elképedve csapta össze a kezzeit, s maga Félfülű is megütődve nézett a lányára.

– Micsinál?

– Házát épít – ismételte Virág –, amelyet Németföldön meg Taljánországban látott volt.

Azzal bement a lányok sátrába, batyukba kötötte, ami holmija volt, elbúcsúzott apjától, anyjától, testvéreitől. Kiválasztotta a juhait, s indult velük fölfele a domboldalon, keletnek. A komondorok közül kivált egy fiatal süldő-kutya, farkcsóválva térdéhez dörgölődött, s nyüszkölve tekintett fel reá.

Virág visszafordult a családja felé.

– Elvihetném-e ezt az egyet?

– Elviheted, hát – kiáltott vissza Félfülű.

Aztán a család csak állt ott s nézte, ahogy az asszonyá lett leány haladt fölfele a domboldalon, juhait terelve, az ugrádozó kölyök-kutyával.

– Ez hát elmene – mondta Félfülű az asszonyának, s az asszony sóhajtással felelt.

– Hallottátok-e? – fordult az idősebbik fiú öccsei felé. – Házát építenek!

Hangjában döbbenet volt. Virág akkor érte el az erdőszélet odafönt, s a fák elnyelték juhostól, kutyástól. Már csak az énekét lehetett hallani, ahogy fölfele haladt az erdőn.

– *Apámtul, anyámtul... elbúcsuzám szépen... s megyek téutánad, megyek téutánad... gyöngyharmatos réten... héj, gyöngyharmatos réten...!*

Aztán a gerinc mögött elveszett az ének hangja is.

Ez azon a napon történt, amikor Buzát még sötét hajnalban útra kelt két lovával északi irányba, Désakna felé. Előbb sokáig kotort valamit a sátor mélyén, s egy kis bőzacsokót dugott az övébe, melyikben mintha ércdarabocskák csörögtek volna. Aztán odaszólt az asszonyához, aki éppen ébredezett.

– Odaleszek kissé. Sót hozok, meg egyebet. Holnap csillaggyúlásra megtérek, úgy hiszem.

Ezen a napon hozta el Virág a juhait, meg a kutyát. Kora délután otthon volt velök. Megkereste Buzát baltáját, s összeütött sebesen egy kis aklot a birkáknak, éjszakára. Vesszőből font kerítést a karók közé. Estére el is készült vele. Ügyes kis akol volt.

Utána megfejte a juhokat, zabdarát kevert a tejbe, s megette vacsorára. Aztán csak kiült a sátor elé, szemközt a tóval. A nap már régen alászállt a dombok mögé, s az ég bársonyosra sötétedett rendre. Nehány félénk kis csillag megjelent itt-ott. Fehér párák lebegtek a tó felett, s békák zsongása, tücskök ciripelése különös, álmosító csönddől ötvöződött a néma dombokon, amit csak néha-néha borzolt meg egy-egy eltévedt gém hangja a magosban. Tószagú szellő osont a kőrisek között, s érintésétől megrezgett itt-ott egy levél. Valahol messze, a nádason túl, fáradt bölényborjú bődült el álmosan.

– Bölények jönnek át a gázlón... – gondolta az asszony –, el ne feledjem megmondani neki...

Valami jóleső, szelíd, meleg érzés töltötte el, ahogy ott ült a sátor előtt, lábánál a kutya, s figyelte a közelgő éjszaka neszeit. A levegő langyos volt és puha, szinte tapintani tudta az ujjával. Szeme végigtapogatta a szürkületben a kis karámot a juhokkal, odébb az egymásra halmozott fatörzseket, a domboldalt, az erdőszél sötét vonalát a gerincen és arra gondolt: ez az otthonom. Mindez hozzám tartozik. A langyos jó érzéstől rendre elálmosodott, s ott a sátor előtt lecsukódtak a szemei.

Másnap estére, alig gyúlt ki a pásztorcsillag az erdők fölött, Buzát valóban megérkezett a lovaival. Virág már várta a tűznél, de a kutya látta meg elsőnek, s ugatásával fölverte a tavak csöndjét. Virág boldogan szökött talpra, de nem szaladt elébe, éppen csak tett néhány lépést. De az öröm ott volt a hangjában, amikor mondta:

– Csillaggyúlkör, éppen ahogy mondta! Tiszta csuda ez!

– Az ember szava nem szél, ami jön és elmegy – felelte Buzát komolyan, amikor megállította a lovakat. Gyalogosan jött, s kötőféken vezette a málhával megrakott állatokat. – Amit az ember mond, az úgy is kell legyen. Nem csuda ez, hanem becsület. Ez meg honnan került ide? – bökött az ugató kutyakölyök felé.

– Apáméktól hoztam, a juhokkal együtt – felelte büszkén Virág –, karámot is építettem, megnézheti.

Buzát megnézte a vesszőkerítést és bólintott.

– Derék munka.

Aztán megszámlálta a juhokat és újra bólintott.

– Én is hoztam jószágot, meglátod mindjárt. A kutyának mi a neve?

– Szőrös – felelte az asszony.

Buzát megnézte jól a farkcsóválva közeledő kölyköt, még meg is érintette tenyerével a fejét.

– Hát szőrösnek szőrös – ismerte be –, érti a dógát?

– Majd megtanolja.

Három bőrszákot emelt le Buzát rendre a lovakról, majd egy súlyos faragott szerszámot. Az egyik bőrszákban valami mozgott.

– Tán nem kicsi őzet fogott? – tapogatta Virág a nyugtalan zsákot.

Buzát kioldotta nagy körülményesen a zsák száját, s kihúzott belőle valamit. A valami élesen elvisította magát.

– Juj! – ijedt meg az asszony –, tán maga az ördög?

– Csak disznyó – felelte Buzát vidáman és büszkén –, annak is aprócska még. Hármat hoztam belőlük. Erjedt lótejet itattam velök, hogy megkábuljanak, s ne fickándozzanak a nyergen.

Valóban három ügyes kis mangalica malac került elő egymás után a zsákból. Buzát levágta lábukról a szíjat, s beemelte őket egymásután a kicsi karámba.

– Egy kani, kettő meg emse – magyarázta Virágnak –, mához két évre disznókondánk lesz. Ha meg tudjuk őrizni őket – tette hozzá komolyan.

– Szőrös ügyel majd rájuk – nevetett Virág boldogan –, egyéb dolga sincs.

A többi zsákból furcsa holmik kerültek elő, rozsliszt, só és egyéb ennivaló mellett. Először is egy fűrés. Aztán néhány apróbb szerszám. Köttelek, láncok, durva, nagy vasszögek. Végül a súlyos faszerszámra került a sor.

– Hát ez mi? – kérdezte Virág csodálkozva.

Buzát végigsimított otromba nagy mancsával a faragott alkotmányon, s arca elszélesedett a mosolytól.

– Eke! – mondta ki büszkén.

Az asszony megrázta fejét az ismeretlen szóra.

– Mire jó? – kíváncsiskodott.

– Szántani – felelte büszkén az ura –, fölhasogatni a földet, magot vetni beléje, növényeket termelni, aratni!

Virág megszokta már az elmúlt pár nap alatt, hogy sok mindent ne értsen meg, amit az ura mond. Megszokta, hogy az ura különös ember, aki sok mindent látott, és sok mindenhez ért, amiről ő nem tud semmit. Annyit azonban megértett mégis, hogy gazdagság jött a szállásukra, s annyit tudott már, hogy gazdagság magától nem jön sehova. Ezért alighogy elhelyeztek mindet, s lenyergelték a lovakat is, megkérdezte:

– S hogyan jutott hozzá ennyi mindenhez? Papot vert agyon?

Buzát még a térdét is megcsapkodta, úgy nevetett ezen. Majd odaintette asszonyát a tűzhöz.

– Gyere csak – mondta, s elővette övéből a kicsi bőrzaeszköt. Furcsán csörgött, amikor megrázta. Majd kiborította tartalmát a tenyerére. Négy kerek, sárgásan csillogó ércdarabocskát világított meg tenyerén a tűz rőt fénye.

– Tudod, mi ez?

Virág kezébe vette az egyiket, a lángok felé tartotta, megnézte.

– Kép van rajta, meg rovás.

Az ember nevetett.

– Pénz ez, Virág. Aranypénz.

Az asszony újra megnézte a kezében lévő holmit, majd tisztelettel visszatette a Buzát tenyerébe.

– Atyámtól hallám, hogy van ilyesmi – ismerte be majdnem áhítattal –, de szememmel még nem láttam soha. Hol szerezte?

– Verekedtem érte a vajda úr seregében, távol nyugaton – felelte Buzát, s ügyelve visszatette a pénzt a bőrzacskába. Bogot is tett reá, biztonság okáért.

– Amit itt látsz, azt mind egy aranyért adták Désaknán a papok emberei – mondta –, s eljő az idő, meglásd, amikor nekünk is lesz mit vásárra vinnünk.

– Jöjjön, egyék – mondta az asszony, s szeme furcsán csillogott –, halat sütöttem újra. Megfáradt, tudom, a hosszú úton.

– El ne felejtsem – tette hozzá –, tegnap este bölények jöttek át a nádas gázlóján. Hallottam volt egy borjú bőgését.

Az ember fölnézett a tűz mellől.

– Visszatérni nem hallád őket?

– Nem.

– Akkor hajnalhasadáskor tán újtokat állhatom odalent a füzesnél – mondta Buzát vidáman –, ideje, hogy húsrá tegyünk szert...!

A házépítés lassan haladt, mivel sok minden egyébnek kellett gondját viselni. Szerencse volt, hogy a bölények rendes átjárója nem esett messzire, mivel ez megkönnyítette a vadászás mesterségét. Odalent a füzesben, a kitaposott csapás mellett ügyes leshelyet készített magának Buzát egy öreg fűzfa ágai között, jó magosan, hogy emberszag ne zavarja az átváltó csordát. Oda felkuperodva aztán csak meg kellett várja, amíg a bölények egyenként átgázoltak alatta a mocsári csapáson, kiválassza magának a megfelelő fiatal barmot, s hajító kelevézével leterítse onnan a fáról. Kiáltására az asszony levezette a lovakat, s a nyúzott bőrt meg a feldarabolt húst fanyeregbe kötve vihették haza. Odébb a domboldalban füstölő-kéményt is készített Buzát a húсок számára, melynek agyagba váját gödrében napokon át senyvedt és füstölgött a mogyorófa, s érlelte egyesén a télire való bölényhúst.

Ideje érkezett annak is, hogy a lovak s birkák teleléséről is gondoskodás történjék. Ebből a célból fent az erdőszélen megkerestek egy szénának való tisztást, melynek öles fűvét bölény se taposta még le, birka se legelte, s azt elébb Virág kezdte sarlózni, ahogy otthon tanulta volt anyjától, majd Buzát kaszát készített magának egy ócska kardból, s attól kezdve már szaporábban haladt a munka. Az idő is kedvezett hozzá, s amit egyik nap levágtak, azt másnap megforgatták, s harmadnap estére boglyába gyűjthették. A boglyákat vesszővel

kerítették be bölény ellen, s zöld gallyakkal takarták le, hogy szél se tehessen kárt bennök.

Közben eljött a gombaszedés ideje is, bár ez nagyobbára az asszony dolga volt. A szárító-tetőt azonban Buzát kellett megépítse hozzá, ami újra késleltette a házépítést.

Holdas éjszaka vaddisznók túrták föl a legelő gyepét, s Buzát azokból is le tudott nyilazni néhányat. Egy kétéves sebzett kan nyomát követve egy reggel egészen az Omboz nemzetség legelőjéig elment, s a nádas büttyjében lévő nagy fűzesnél összetalálkozott Omboz fiával, Karsallyal. Ott ült a leterített vaddisznó mellett egy begyöpesedett vakondtúrason, feketén, bizalmatlanul, és süvege alól szürös szemekkel figyelte a közeledő Buzátot. Véres vadászkése ott hevert mellette kényezében.

– Békesség – köszönt rá Buzát, illő távolságból –, látom, megelőztél.

– A te nyiladat hordta? – kérdezte a kabar.

– Enyimet. A hold világánál eresztettem beléje a magam szállásánál. Alacsonyan értem, úgy vélem.

– Alacsonyan – bólintott a másik. – Mi a neved?

– Buzát. A tied?

– Ombozfia Karsaly. Nyelved után magyar törzsből lehetsz.

– Koppány nemzetségéből maradtam – mondta Buzát büszkén.

– Ez itt a mi szállásunk, fel a gerincig – figyelmeztette Karsaly –, déli irányba pedig tova a nagy mocsárig. Omboz-telkének nevezzük.

– Az én szállásom túl esik a gerincen – nyugtatta meg Buzát a szomszédot –, a tó mentében felnyúlik északra egészen a nagy patakig. Sátram ott áll a tó feletti lankán.

– Láttam – bólintott Karsaly –, minek nevezed a helyet?

Buzát egy pillanatig gondolkodott, majd hirtelen rávágta.

– Bölényesnek. Mert hát ott váltanak át a csordák egyik oldalról a másikra – tette hozzá.

Ombozfia Karsaly bólintott.

– Szomszéd vagy hát, bölényesi Buzát. Békesség legyen közöttünk. A disznót pedig megosztjuk, igazsággal – tette hozzá –, fele tied a nyiladért, s fele enyim a kés jussán.

Ilyen körülmények között kapta Bölényes a nevét.

De bármilyen lassan is haladt a munka, mire az őszi esők megeredtek, mégiscsak elkészült Buzát a házzal. A tetőhöz Virág vágta sarlóval a nádat, ő is kötözte csomóba. De a meredek gerendázathoz már Buzát kötözte, hársfa kérgével, s ő verte tömöltre a lapos fával is, hogy szél ne hordozhassa, és esővíz leperegjen róla.

Egyetlen nagy vályogfalú, agyagpadlós szobából állott a ház, melynek egyik sarkában ott volt a bölénybőrből, farkasprémből készült fekhely, mogyoróvesszőkből kötözött asztal, két pad s polcok a falon. A másik feliben ott volt a homokkőből összekalapált tűzhely s az ágasok az akasztani való holmi számára. A tűzhely hézagjait agyaggal tapasztotta be Buzát, s kéményt is épített hozzá, mely fölvitte a füstöt a hiuba. A hiut is bepadozta úgy-ahogy, hasított nyárfával, csupán a lajtorjának hagyott meg egy likat, éppen csak elegendőt, hogy beférjen rajta, s felakaszthassa odafönt a füstre a füstölni való húsokat.

Mire mindezzel elkészült, lehullt az első hó is, s nemsokára rá megérkeztek az első farkasok.

Egy hideg, holdvilágos éjszakán egyszerre csak ugatni kezdett Szörös, a kutya odakint. Inkább vonyított, mint ugatott. Miután ablaka nem volt a háznak, hogy kinézhetett volna, a tűzhely zsarátnokának rőt fénye mellett Buzát megkereste az ajtót, félrelebbentette a súlyos bölénybőrt, s egyik kezében a felkapott tegezzel, másikkban az ijjal, kilépett a hideg éjszakába, mezítlábason.

A ház ajtaja a tó felé nézett alá. Jobb kézre volt a forrás és a lombtalan, csupasz nyárfaliget, bal kézre pedig a kicsi karám, a juhokkal meg a süldőkkel. Ott acsarkodott a komondorkölyök is, a karám ajtajának vetve a hátát. A hold fehér fénye megcsillant a fogain.

Fölfele nézett, a domb irányába. S ahogy Buzát onnan az ajtóból követte a kutya tekintetét, három szürke árnyékot látott lassan lefele osonni a havon, a karám felé. Majd egy negyediket. Aztán egy ötödiket is. Jókora hegyi farkasok voltak.

Az első elérte a kerítés sarkát, és beszimatolt a karámba. Szörös meglátta gazdáját az ajtóban, s ettől bátorságra kapva előreugrott, csattogó fogakkal, acsarkodva, a farkasok felé. A vezérfarkas feléje fordult, majd fejét előrenyújtva, szinte a hóra hasalva, közeledni kezdett a kutya felé, ugrásra készen.

Buzát nyílveesszője homloka közepén érte. Csak elhasalt, s a hátuljával rúgott nehányat. Társai megérezhették a veszedelem szagát, mert megtorpantak mögötte. A második nyílveessző szügyön találta az élen állót. Hörögve vergődött a havon, de menekülni már nem tudott. A másik három megfordult és futni kezdett fölfele, az erdőnek. A harmadik nyílveessző hasban találta a hátulsót. A sebzett farkas meggörbülve harapott a hasából kimeredő kőrisha vesszőbe, majd nyomorékon tovavergődött társai után.

Mire Buzát a karámhoz ért, a kutya már hörögve tépte az elesett ellenfelet.

– Hé – mordult reá –, ne bántsd a prémet, te. Asszonyodnak csinálunk ködmönt belőle.

Bent a házban felszította a tüzet, s még azon melegében lefejtette a két farkasról a bundát. Be is hamuzta, ki is fesztette a bőroket. Másnap reggel aztán megkereste a hóban a vérnyomokat, s elindult a harmadik után. Nem kellett messzire menjen. Még az erdő széléig sem jutott el, s már ott lelte megmerevedve azt is.

Ahogy gyűlt a hó s öregedett a tél, egyre több bajuk volt a farkasokkal. Csordástul jöttek át a befagyott tavak hátán, s a juhok szaga messziről odacsalta őket. De Ombozfia Karsaly népének még több gondot okoztak. Alig telt el éjszaka anélkül, hogy valamelyik nyájukba be ne törtek volna.

Ez okozta, hogy egy csikorgó, zúzmarás napon Karsaly ellátogatott Bölényesre.

Az erdő felől érkezett, a kitaposott csapáson. A hó térdig ért már akkor. Buzát éppen egy szánra való szénát hozott alá a tisztásról, s Virággal együtt ölenként szórták át a kerítésen a juhoknak meg a lovaknak. Akkor már ott ékeskedett a náddal takart féltető is az állatok karámja fölött. A süldők éhesen futkostak föl-alá a kerítés mentén, rőfögve és visítva. Virág látta meg elsőnek az érkezőt.

– Valaki jön – mondta.

Buzát követte szemével az asszony tekintetét, s néhány pillanatig szótlanul szemlélte a lefele jövő embert. Aztán megismerte.

– Karsaly ez, Ombozfia Karsaly – mondta, s hangjában csodálkozás volt –, baj lehet, hogy szomszédoskodni kezd.

A délelőtti napfényben vakítóan csillogott a behavazott világ. Fagyott zúzmara borította Karsaly bajszát és szakállát is.

– Áldás, békesség – mondta, amikor leért a karámhoz.

– Békesség, szomszéd – felelte Buzát kimérten.

Az asszony otthagya őket, és bement a házba. Karsaly benézett a karámba.

– Jó húsban vannak a birkák – mondta –, a lovak is. A malacokkal mit etetsz?

– Gyűjtöttünk néhány zsákra való makkot, amíg lehetett – felelte Buzát –, de azzal bizony szűkösen kell bánnunk. Káka-gyökeret ások nekik a zombékosban, hogy áttelelhessenek – tette hozzá –, a sok farkas miatt nem engedhetem ki őket túrni.

– Éppen azok miatt vagyok itt – kapott Karsaly a szón –, nyaggatják nagyon a nyájakat, s úgy döntöttünk, hogy tennünk kell valamit hamar.

Virág újra megjelent a ház sarkában. Kezében fatányért hozott. Száraz rozskenyér volt a tányéron, meg egy csipetnyi só. Másik kezében a vizeskorsó.

– Tisztesség a vendégnek – mondta halkán, s odatartotta Karsalynak a tányért. Az szó nélkül nyúlt a kenyérért, megtörte, csipetnyi sót is tett reá s megette. Majd fogta a korsót is és ivott belőle.

– Áldás és tisztesség a szállás urának és asszonyának – mondta méltósággal, s keze fejével megtörölte a száját – kenyerek, vizek jó ízű, tartson meg az Úr hosszú esztendőig.

Szeme megakadt az asszonyon, s gyorsan hozzátette.

– S gyermekek hosszú sora gazdagítsa szállástokat... !

Az asszony elpirult kissé, aztán bólíntott a fejével, s indult vissza a házba. Nehéz volt már akkor, a járásán is látszott.

– Ami a farkasokat illeti – tért vissza Buzát az előbbi szóváltáshoz –, mi egyebet lehet tenni velök, mint nyilat ereszteni a belükbe, amikor csak lehet? Én magam tizenegyet nyújtam meg idáig...

– Úgy kell elbánjunk velök, mint ahogy az ellenséggel szoktunk volt – vágott Karsaly a szavába –, bekerítsük őket, s kiirtsuk mind egy szálíg!

– Hogyan? – bámult reá Buzát.

– Ésszel – felelte Ombozfia Karsaly ravasz vigyorral a szakállá megett –, megtanoltuk a csapásaikat követve, hogy napközben a nádasba húzódnak vissza, s csak a szürkület beálltával indulnak szét portyázni onnan. Holnap, napkelte után, tüzet teszünk tova lent a nagy nádasra, három oldalról. A negyedik oldalt szabadon hagyjuk, s mink várjuk ott őket, felajzott íjakkal. Ehhez mit szólasz?

Buzát eltűnődött ezen kissé, aztán megkérdezte.

– S hol lesz az a szabad oldal, amiről beszélsz?

– Tova lent a füzesnél, bölények gázlójánál – felelte Karsaly –, a te birtokodon. Emiatt vagyok itt.

Buzát újra gondolkodott egy keveset.

– S tova a nagy lápnál kezdenétek a tüzet? – kérdezte végül is.

– A nagy láp bütűjében, meg a szemközti oldalon s a mi oldalunkon egyszerre – felelte Karsaly –, huszonhat asszony s gyermek gondoskodik arról, hogy egyszerre gyúljon a nádas mindhárom szélén. A szél aztán akárhonnán fúj, valamelyik irányból hajtani fogja majd a tüzet be a közép fele s végig az egészen. A negyedik oldalon pedig ott leszünk mi.

– Én is ott leszek – bölintott Buzát –, s ha azzal a résszel végeztünk, átjövünk ide az én nádasomba is, s megtesszük ugyanazt. Hagyjuk továbbmenni a tüzet, s a szemközti oldalra is lángot vetve mink elálljuk a patak torkolatától tova a domb sarkáig. Ebbe a nádasba is lesz néhány megbújva, ne feledjük. Nagyvadászatot rendezünk, akár a királyi udvarnál! – tette hozzá vidáman, s még a térdét is megcsapkodta örömeiben.

– Napkeltével a füzesnél leszünk – búcsúzott el Karsaly –, s tömve hozd ám tegezedet, mert annyi lesz ott a beste csikasz, mint eben a bolha!

Annak a napnak az estéjén Buzát egyebet sem tett, mint nyílhegyet kötözött, tollat egyenesített, nyílveaszt faggyazott. Hajnalhasadtával útnak is indult, bundásan, szőröcsizmásan, tömött tegezzel az oldalán, íjjal, kelevézzel, csontnyelű vadász késsel felszerelve. Börtarisznyájába meleg rozspogácsát tett az asszony, vaddisznó-szalonnát, olvasztott töpörtyűt. Alig derengett az ég alja keleten, s már ott taposta a havat lefele, a füzesnek.

Kemény hideg volt. Lehelete vastag párárt vetett, s hamarosan jégcsapok csüngtek bajszán, szakállán, s zörögtek minden lépésénél. Ahogy a kis nyárfást megkerülte, a legelő közepén megpillantott néhány sűrű árnyat. Farkasok voltak. Lefele haladtak, a nádasok felé.

– Menjetelek csak – örvendezett Buzát –, most az egyszer jó helyre mentek.

Fel se jött még a nap, s már ott volt a fűzes sarkában. Megjárta a fűzes szélét teljes hosszában, majd a sás közötti bölénygázlót, a befagyott tószélet, s még a túlsó oldalt is lelépte sebesen. Bőven volt farkasnyom mindenütt. Legtöbb azonban a fűzes távoli csücskénél, nem a bölények gázlójánál, hanem attól legtávolabb, ahol a fűzes véget ért s a nádas szélesedni kezdett. Ott választott magának leshelyet Buzát. Kis fűzfabokor megett állást kapart magának a hóban ügyesen, tarisznyáját egy ágra akasztotta, kelevézét leszúrta kezügyben a hóba, s mire a nap feljött, el is helyezkedett jó otthonosan.

Hamarosan feltűnt Ombozvölgye felől Karsaly is, a maga népével. Hatan voltak összesen. Két férfiember Karsaly mellett s három sima ábrázatú legényke.

– Öccseim ezek – bökött Karsaly a férfiak felé, amikor odaért –, eme kettő az én fiam, amaz ott Varkocs öcsémé. Helyet is választottál már magadnak, úgy látom – tette hozzá kissé ingerülten.

– Elsőnek érkeztem, elsőnek választottam – felelte Buzát vállat vonva.

Karsaly szótlanul vezette tovább a maga népet. Itt-ott megállt, nézegette a nyomokat, s jó kétszáz lépéssel odébb intett az egyik öccsének. Az kivált a menetből, s helyet keresett magának egy jókora fűzfa megett. A fűzes túlsó sarkánál, ahol a gázló kezdődött, egyik fiát állította lesbe, a gázló közepébe, a letaposott sás közé másik öccsét. Ő maga s a két hátralévő legény a túlsó oldalon állták el a farkasok útját. Még helyükre sem értek egészen, amikor tova lent délen, nagy messzeségben, feltűnt az első fekete füstoszlop a széles nagy völgy kellős közepén. Hamarosan újabb és újabb füstoszlop emelkedett fölfele a csillámló fagyott ég felé, félkörben az Ombozok szállásának déli dombgerincétől tova a szemközi gazdtalan dombnyúlványokig. Alig emelkedett arasznyira a nap a keleti dombok fölé, s már egybefolyt a füst egyetlen hosszú, fekete felhővé. Tova dél felé az egész nagy nádas égett.

Még csak egy fuvallat sem volt sehoh. A csillogó levegő fagyottan állt egyhelyben. Nem volt, ami hajtsa a tüzet. Lassan haladt előre. Telt az idő. Rendre dombtól dombig ért a nagy mocsásra nehezedő füst. De még mindig nem mozdult semmi sehoh. Buzát ujjai gémberedni kezdtek a hidegtől. Íját maga elé támasztotta, s arcához emelve kezeit, nyitott szájjal markába lehelte nehányszor.

Szeme sarkából mozdulatot észlelt hirtelen, bal felől. Odapillantott. Alig tíz lépésnyire hatalmas kan farkas osont a hóban, lehajtott, előrenyúló fejjel, nesztelenül. Még részben takarták a csupasz fűzfabokrok. Buzát keze a kelevéz után kapott. Meglendült markában a súlyos hajtószerszám, s éles acélhegye derékon érte az ordast, valósággal leszögezte a hóba. Az állat vergődött, s ömlő vére vörösre festette a havat.

Buzát két hosszú ugrással ott volt mellette. Elkapta a kelevéz faragott nyelét, kirántotta a farkas bordái közül, s biztos kézzel a torkába ütötte. A vergődés megszűnt. Még kettőt rúgott a hatalmas állat, aztán elcsöndesült. Buzát visszasietett a leshelyére, s kézbe vette az íját. Tudta, hogy a vezérfarkas nyomán

jönnie kell a többinek is hamar. A nádasnak több mint a fele égett már, s a fekete füst alján látni lehetett a felcsapó veres lángokat is. Odáig hallatszott az égő nád ropogása.

Ijedt rókák iramodtak a szemközti domboldalon fölfele. Nyulak menekültek. Buzát felajzotta iját. Ereiben bizsergett a vadászás láza. Aztán egyszerre csak zörrent előtte a nád, s a füzes bokrai közt, egymás nyomában ügetve megjelentek a farkasok.

Heten voltak. Az elől loholó meglátta a vérében elnyúlt vezérfarkast és megtorpant. A többiek reátorlódtak hátulról. Mire felocsúdtak a meglepetésből, Buzát két gyors nyilvesszője célba talált már. A harmadikat menekülés közben érte utol a halál. A megmaradtak visszarahantak a nád közé. Ugyanakkor jobbról egy másik farkascsoport iramodott kifele a nádból, fel a domboldalnak. Azok közül is kinyilazott kettőt.

Mire érezni lehetett a közeledő tűzvész melegét, s az égő nád ropogása minden más zajt elnyomott, kilenc leterített farkas hevert Buzát körül a hóban, egy szép vörös bundájú róka és két nyúl. Buzát otthagya a leshelyét, és elkezdte vonszolni a zsákmányát egyenként távolabb a nádastól és a füzesről, ahol a közeledő tűz nem tehetett kárt a prémben. Aztán elővette a kését, és hozzáfogott a nyúzáshoz. Már nem kellett félnie attól, hogy megfázik a keze. A nádas ott lángolt, sziporkázott előtte, ocsmány fekete füstöt ontva, melytől megfeketedett köröskörül a hó. A tűz belekapott a fűzfabokrok alatti száraz fűbe is, és ágakra szakadva rohant végig a füzesen.

De addigra már Karsaly is előjött a maga népével. Vonszolták a prédát szaporán a tűz útjából. Tizennégy ordast terítettek le együttesen, s mégegy annyit véresre sebeztek. Karsaly nyomban indította is a három legénykét a sebzettek véryomán, két öccsét odatette nyúzni, ő maga pedig lecammogott az égés mentén Buzáthoz. Megszámolta a farkasokat, megnézte a rókát meg a nyulakat, s megcsóválta a fejét.

– Még pecsenyét is viszel haza – mondta elismeréssel –, értesz az íjhoz, látom. Hát átmegyünk-e a tó másik oldalára, hogy elejibe kerüljünk a tűznek? – tette föl a kérdést. – Már a gázló sátéjában van, s hamarosan eléri a másik nádast is.

Buzát fölnézett a nyúzásból.

– Eridj, ha érdemesnek véled – felelte a füstöt figyelve –, félek azonban, hogy késő lesz már. Mire odaérsz, már csak a nyomokat leled. Én inkább végzek azzal, amibe belekezdtem.

Karsaly morgott valamit, s nagy léptekkel elindult a lanka mentén a bölényesi nyárfaliget irányába, mely mögött a ház volt, s azon túl a tó, s még azon is túl a patak torkolata, ahol a nádasnak vége szakadt. A tó átellenes szegélyén már útban volt oda a tűz, s Buzát tudta jól, hogy csak arról lehetett szó, ki ér oda hamarabb: a láng vagy az ember?

Amint később kiderült, az ember megelőzte a tüzet. Karsaly előbb ért oda, haszna azonban nem lett belőle. A farkasokat már csak távolról láthatta eltűnni fent a patakon túli gerinc kőénybokraiban.

Ezt visszafele jövet mondta volt el, kissé röstelkedve. Alig kőhajításnyira a háztól, ahol összetalálkoztak, a nyárfák alatt. Buzát kötélre kötve cipelte a vállán a kilenc farkas és a róka bundáját, kezében pedig lábuknál fogva a nyulakat, útban hazafelé. Izzadt alattuk, pedig hideg volt. Bár a nap alig volt túl a delelőn, fényének nem volt melege.

– Azért nem veszett kárba a tűz itt sem – vigasztalta Buzát a szomszédot –, nem maradt bűvőhelyük, ahova visszatérhetnének. Ha erdőn kell tanyázzanak, könnyebben hozzájuk jut az ember napközben.

– Ez igaz – ismerte be Karsaly –, hát jó szerencsét.

– Jó szerencsét.

Virág megörvendezett a zsákmánynak, amit az ura hozott haza azon a napon, különösen a nyulaknak. Az egyikről nyomban le is szedte a bőrt, míg Buzát a hiuban bajolt a frissen nyúzott bőrökkel. Mire lejött onnan, már a tepsiben fortyogott a hús.

– Jó szaga van – ismerte be az ember.

– Jó hát – örvendezett Virág –, anyámtól tanultam a sütését. Apám hurokkal fogott néha egyet-egyet, s jól ettünk olyankor. Bár mindössze egy falás esett egyre, annyian voltunk – tette hozzá nevetve.

A zömök, szakállas, durva kezű ember mosolyogva nézte asszonya csillogó szemeit, tűztől kipirosodott orcáját.

– Tudod-e, Virág – mondta lassan, szinte érzékenyen –, kedvemre való vagy...

Az asszony szeme elhomályosult, kerek arcán szelid mosoly gyúlt, és a szája szöglete megrándult kissé, mintha mondani készült volna valamit, valami szépet, meleget, jót. De az ember elfordult gyorsan, és zavartan köszörülte a torkát.

– Néztem ennek a rókának a prémjét – mondta gyorsan –, tudod-e, hogy micsoda tömött, szép préme van? Ha össze tudnék szedni ötöt vagy hatot ezen a télen, olyan prémes ködmönt csinálhatnék belőle neked, amilyen csak a nagyasszonyoknak van, meg a királynéknak...

Mielőtt az asszony szólhatott volna, fejébe nyomta a kucsmáját, és nagy léptekkel az ajtónak indult.

– Hasogatok egy kis tűzrevalót – mondta –, hogy legyen elég éjszakára. Nagy hidegek jönnek.

Azzal már kint is volt.

Kurták voltak a nappalok, mint a vadmalac farka, s a tél jeges bilincsbe zárta a világot. Etetni kellett odabent a tüzet éjjel-nappal, etetni kellett az állatokat is, ahogy lehetett, hogy életben maradjanak. Csont és hulladékhús kellett a kutyának,

naponta széna a lovaknak, birkáknak s rágni való gyökér a süldőknek. Mindez munkát, vesződést jelentett a csikorgó hidegben, s elfoglalta az idő java részét, napkelte s napnyugta között.

Éjszakánként farkasokat kellett üzni a karám közeléből, kik egyre orcátlanabbak lettek, ahogy a tél haladt, s az éhség mindjobban vadította őket. Mihelyt a kutya elvonyította magát odakint, ugrani kellett, ijjal, kelevézzel, szurokfáklyával, ha sötét volt az éj, nehogy elkapják odakint az ebet s végezzenek vele.

Nehéz tél volt. Csak olykor jutott idő nyomkeresésre fent az erdőszélen, lesbe állásra vadak váltójánál napnyugta táján. Az asszony hurkokat állított föl a nyárfaligetben, nyulak csapásain, s előfordult néha, hogy reggelre nyulat leltek a hurokban. Buzát baltával vágott likat itt-ott a tó jegén, s aláeresztett egy-egy fűzfavesszőből font varsát a likon, de halat ritkán hozott haza. Rozsliszt is, zabdara is fogyóban volt, s takarékoskodni kellett az élelemmel, mert a nagy hótól gondolni sem lehetett arra, hogy Désaknára menjenek, vagy Kolozsra, a papokhoz, utánpótlást szerezni. Az idő megállt a világ felett, ráfagyott a föld hátára, s az ember meg kellett éljen alatta, ahogy tudott. Szárított bölényhús, Istennek hála, volt elég a hiuban, s Virág értett hozzá, hogy miképpen ízesítse a főtt levest, egyszer így, egyszer úgy, szárított vadhagymával, kömény magjával, nádi gyökerekkel s egyéb boszorkánysággal.

A fűzes menti róka bőre mellé még két szép rókabőr került a gerendára, ahogy az idő telt, de ködmönre még nem volt elég. Aztán lassanként nyúlni kezdtek a nappalok, a tetőn meglottyant a hó, déltájban csöpögni kezdett az eres, és a prémvadászat ideje eltelt. A papok számítása szerint február vége felé volt már, amikor Buzát bevallotta az asszonyának:

– A rókaprémes ködmönre, amit ígértem volt, ejszen várnod kell – mondta egy este, a tűz mellett –, a rókákat utolérte a természet, lakodalmaskodnak. Mászott róka prémje hamar kihull, nem érdemes vesződni vele.

– Majd jövő télen kipótolja – mosolygott rá Virág szelíden a padkáról. Vadkan bőréből készült szőrös csizmáját foltozta éppen. Nagy hasa volt már szegénynek akkor.

A hosszú téli éjszakák füstjétől bizony megfeketedett már mindkettőjük bőre, s repedezettre cserződött fagytól és munkától.

– Előbb-utóbb itt lesz már a tavasz – sóhajtott Buzát –, s meglásd, jövő télre könnyebb lesz a sorsod.

– Nem nehéz az én sorsom most sem! – nevetett reá az asszony. – Apám szállásán sátorban teletünk. Úgy fáztunk néha, hogy fogunk vacogásától olykor még egymás szavát sem értettük meg! Itt úri módra vagyunk ahhoz képest!

Buzátnak igaza volt, valóban megjött hirtelen a tavasz. Meleg széllel érkezett, mely felhőket terelt maga előtt az égen, s megszürkítette egyből a hó fehérjét. Utána megeredt az eső, s csorgott az égből két álló napig. Mire abbahagyta, alig